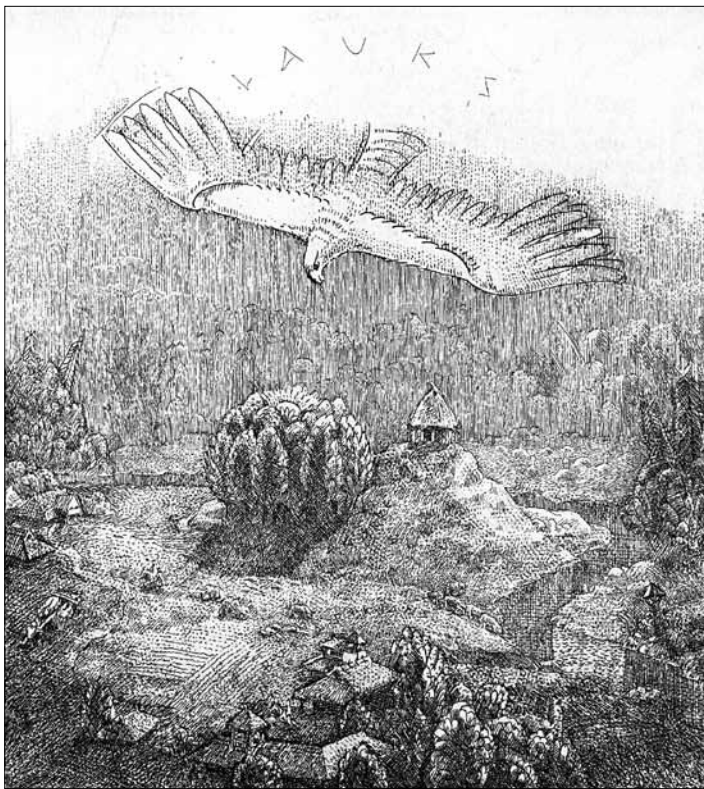

RECENZIJOS,
KNYGŲ APŽVALGOS

Išminties versmių beieškant: knyga, skirta Algii Uždavinii

Rytai–Vakarai: Komparatyvistinės studijos XII / Algio Uždavinio fenomenas

[Sudarytojas ir mokslinis redaktorius prof. habil. dr. Antanas Andrijauskas].

Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2012. 576 p.

Nesijausiu kaltas, nei perdėm patetiškas, pakreipęs šią knygos apžvalgą ne sausa akademine, o labiau dvasinio pjūvio linkme, juolab kad knyga, skirta filosofui Algii Uždavinii, nepaisant solidaus akademinio, analitinio lygmens, vis dėlto atspindi ir, neklysiu sakdamas – nesumeluotą dvasinį kolegų artumą ir šilumą Uždavinio netekties akivaizdoje.

Paradoksalu, tačiau mūsų akademinėje bendruomenėje įprasta „nepastebėti“ neordinarių, į įprastus rėmus netelpančių, dažnai intelektu, mąstymo originalumu bendrą vidutinį akademinį mąstymo lygį pranokstančių asmenybių. Ir paprastai kuo gilesnę vagą būna išvaręs koks mokslininkas ar kultūrininkas, tuo atkakliau, kietakaktiškiau jis ignoruojamas.

Todėl tikrai nebus didelė nuodėmė dar kartą paminėti šią knygą, kuri, nors ir ne kartą pristatyta, vis dėlto didžiosios dalies mūsų akademinės humanitarų bendruomenės buvo sutikta mirtina tyła. Dailėtyros ir dailės kritikos cechas šios knygos taip pat „nepastebėjo“, nepaisant to, kad Uždavinys ilgą laiką buvo, nors ir prieštarinai vertinamas, tačiau, be abejonės, vienas ryškiausių mūsų dailės kritikos atstovų.

O knyga verta dėmesio visų pirma kaip bandymas reaguoti į netikėtą, priešlaikinę Uždavinio mirtį, kartu pralaužti tylos,

ignoravimo ledus ir išskleisti platesnę Uždavinio mokslinės veiklos panoramą. Anot knygos sudarytojo Antano Andrijausko, *dvyliktas tomas „Rytai–Vakarai: komparatyvistinės studijos“ jau buvo parengtas spaudai, kai akademinę visuomenę pasiekė liūdna žinia apie talentingo mokslininko Algio Uždavinio mirtį. Šio leidinio Redakcinės kolegijos nariai neabejodami nutarė performuoti ir paskirti knygą šviesiam profesoriaus atminimui.*¹

Knygos perdarymas iš pagrindų suformavo knygos specifinę struktūrą. Knyga simboliškai pradedama ištraukų iš Algio Uždavinio straipsnių ir knygų santalka, savotiška esencija Uždavinio minčių, pamąstymų apie pamatines vertybes, žmogų, jo gyvenimą, egzistencijos prasmę, filosofiją, postmodernizmą, Rytų ir Vakarų civilizacijų santykius. Maničiau logiška, kad pirmiausia, prabyła pats Filosofas. Ne veltui šis skyrius pavadintas „Dvasinė savasties šviesa“ – tarsi apšviečiant Uždavinio filosofinės ir egzistencinės savasties branduolį, išryškinant svarbiausias pasaulėžiūros, mąstymo gijas.

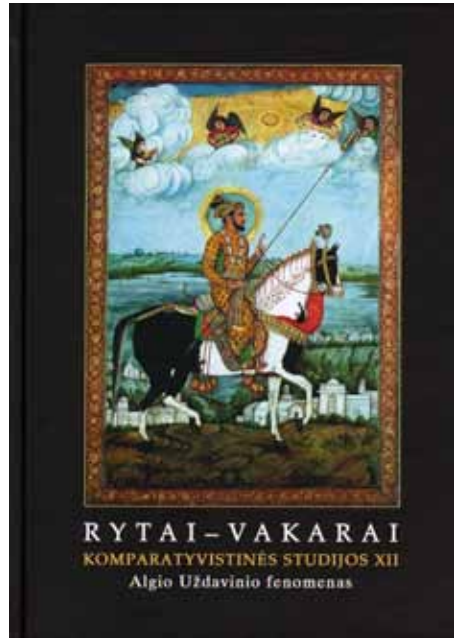
Toliau, tarsi koncentruojant, fokusuo-

¹ Pratarinė. Rytai–Vakarai. Komparatyvistinės studijos XII: Algio Uždavinio fenomenas, sud. A. Andrijauskas. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2012, p. 8.

jant žvilgsnį, publikuojamas Uždavinio straipsnis, skirtas senojo Egipto ir antikinės mąstymo tradicijų santykiui, požiūrio į pomirtinį gyvenimą ypatybėms. Nesuklysimė sakydami, jog šis straipsnis taip pat atlieka dvigubą – tarsi įvado į Uždavinio filosofiją ir simbolinio, nelyg Uždavinio „nekrologo“ – vaidmenį. Šiuo straipsniu ne tik gvildenama tam tikra akademinė „problema“, Uždavinio tekstas skamba tarsi „filosofinis testamentas“, magiško ritualo pašvęstiesiems ištrauka ar koks užkeikimas, skirtas sau pačiam ir kartu mums, pasilikusiems šiapus. *Tie, kuriuos apvalo filosofija, gyvena dvasinėje akhu srityje, Plotino kosmos noetos neturintys nei kūnų, nei žemiškų prisiminimų apie buvusias titaniškas tapatybes.*²

Ši skyrių pratęsia įvadiniai Antano Andrijausko, Naglio Kardelio, John F. Finamore'o, Gintauto Mažeikio ir Lilijanos Astros tekstai, kuriais sukuriamas Uždavinio dvasinis ir mokslinių interesų „žemėlapis“. Andrijauskas ir Kardelis, kaip tiesiogiai bendravę su Uždaviniu kolegos, pateikia gyvo, jautraus, tačiau turinčio tvirtus principus ir gebančio už juos pakovoti, žmogaus portretą. Būtent per Uždavinio asmenybės savybes, charakterio ypatybes ir gyvenimiškąjį audinį galime bandyti suvokti ir jo filosofijos esmę, akademiinių interesų specifiką. Uždavinys nebuvo „sausas formalistas“, jo mokslinių interesų akiratis formavosi veikiamas tam tikrų etinių imperatyvų, o filosofija ir filosofavimas buvo neatsiejamu, aistringam ir kartu skaudžiu gyvenimo audiniu, jo mokslinę

2 Uždavinys, A. Egipto mąstymo tradicija ir antikinės filosofinės iniciacijos į požeminį mirusiųjų pasaulį. Ten pat, p. 62.

veiklą į priekį varė maniakiškas užsispyrimas, titaniškos valios pastangos ir beveik nežabojamas, ugningas temperamentas. Galima sakyti, kad Uždavinys ne „kūrė filosofinius tekstus“, bet tiesiog degė, liepsnojo, žinoma, kartais „nudeginandamas“ ką nors iš aplinkinių. Pasak Naglio Kardelio, *svarbus faktas, kad filosofiją ir filosofijos istoriją Uždavinys regėjo menininko ir meno tyrinėtojo akimis, o į meno sritį buvo linkęs žvelgti filosofo žvilgsniu.*³

Ko gero, šios dvi savybės – temperamentas ir etinio /metodologinio požiūrio neordinarumas lėmė išskirtinę Uždavinio vietą mūsų humanistikoje ne tik tiesiogine prasme, bet kartu ir paversdamos tarsi „atstumtuojau“ tėvynėje. Apie tai užsimena savo straipsnyje ir Gintautas Mažeikis, taip

3 Kardelis, N. Išminties versmių ieškotojas: apie Algio Uždavinio asmenybę ir kūrybą. Ten pat, p. 92.

pat pastebėdamas Uždavinių filosofinės *dvasingumo* sampratos giminystę su aktualia etine pozicija filosofų ar dailėtyrininkų cecho kontekste, apskritai egzistencine prasme. *Kiekvieną kartą, kai tik akademiniame pasaulyje Uždavinis ar Gintaras Beresnevičius kalbėdavo apie misticismo patirtis, gebėjimą išnaudoti įvykio ir įspūdzio dovaną, susitelkti ir pasklisti kartu su kosmoso energijomis, į juos, kaip ir jų draugus, buvo žiūrima kaip į pavojingas marginalijas.*⁴

Uždavinys radikalai kritikavo europocentristinę „psichologinę perspektyvą“, kurios aklavietė – postmodernizmas, priešpriešindamas jam senųjų Rytų ir iš dalies Antikos simbolinio-ontinio ir teurginio mąstymo, hermetinio dvasinio atgimimo koncepciją. Todėl neoplatonizmas ir sufijų filosofija tapo Uždaviniui ne tik siauros akademinės specializacijos, bet ir dvasinio gyvenimo kelrodžiu. Todėl ne sausai akademiškai, o netgi su tam tikromis „alchemijos“, „mistikos“, radikalumo priemaišomis, nevaldoma „sektantiška“ aistra išskleidžiama galinga, beribė, gili lyg praraja, dvasinių kategorijų visata turėjo daugelį kolegų gąsdinti. Ką jau kalbėti apie tokią pačią aistringą, radikalią, beatodairišką šiuolaikinio seklaus, iškrypusio postmodernaus estetinio mąstymo kritiką. Ko gero, nevertėtų labai stebėtis tuo, kad Uždavinis ir jo maksimalizmas, pabrėžtinai *grįžimas prie seniausių, esminių pirm pradės būties pažinimo ištakų, atvėręs Uždaviniui sakralią kultūrinę erdvę ir suteikęs polėkį nesuvaržytam mąstymui*, buvo nustumtas į margina-

lijų sritį, tarsi į mūsų akademinės bendruomenės tamsiąsias pašamonės kerteles. Juk išstumiama dažniausiai tai, ko bijoma, kas neaprepiama paprastu žvilgsniu.

Vertingas antrasis knygos skyrius, kuriame labiau išskaidomas ir detalizuojamas apibendrintas pirmojo žvilgsnis į Uždavinių filosofinę sistemą ir egzistencinę laikyseną. Antrasis skyrius pavadintas „Algis Uždavinis: nuo filosofijos ištakų iki lietuvių meno versmių“, kuriame skirtingais tektais gilinamasi į siauresnius Uždavinių filosofijos, kultūrologijos, komparatyvistikos ir dailėtyros aspektus. Čia publikuojami Dalios Marijos Stančienės, Algirdo Kugevičiaus, Odetos Žukauskienės, Žilvinės Gaizutytės-Filipavičienės, Kęstučio Šapokos, Rasiaus Makselio, Žilvino Svigario straipsniai, gvildenantys Uždavinių požiūrį į neoplatonizmą, sufijų filosofiją, sąsajas su budizmu, taip pat analizuojama filosofo komparatyvistinė dailės kritika, lietuviškojo mentaliteto paieškos, galų gale paliečiami netgi Uždavinių dailės kritikos klausimai siaurąja metodologine prasme. Ko gero, įdomiausia šio skyriaus tekstuose yra subtiliai atskleidžiama Uždavinių akademinė interesų skalė, metodologijos ir net jo rašymo stiliaus, t. y. formos, ypatumai. Iš šio skyriaus straipsnių taip pat daugiau aiškėja akademinės, kartu ir dvasinės, etinės Uždavinių mokslinių interesų gijos, nesvarbu, ką jis tyrinėtų – senąsias kultūras ar dabartinę Lietuvos kultūrą. Bet koks metodologinis (kartu ir etinis) žingsnis, pjuvis remiasi į Uždavinių giliu įsitikinimu, pamatines dvasingumo vertybes, *hierarchiškai suvokiamą visumą, kurioje kokybiniai skirtumai turi prasmę.*⁶

4 Mažeikis, G. Algio Uždavinių hermetinis atgimimas. Ten pat, p. 120.

5 Astra, L. Pasaulio šventumas Algio Uždavinių

hermetinėje filosofijoje. Ten pat, p. 131.

6 Uždavinis, A. Mintys apie Rytus ir Vakarus, gyvenimą, filosofiją meną. Ten pat, p. 120.

Uždavinio mokslinių interesų gijos prasmingai nusidriekia į kitus šios knygos skyrius. Knygą natūraliai papildė solidūs skyriai, skirti komparatyvistinei kultūrologijai, filosofijai ir religijai, taip pat lietuviškųjų orientalistikos ir komparatyvistikos vektorių aptarimas, galų gale – skyrius, skirtas komparatyvistinei estetikai, meno filosofijai ir menotyrai. Šios knygos galingos dalys, viena vertus, papildė, praplečia Uždavinio tyrimų erdves, tačiau kartu ir įtraukia patį filosofą į platesnius komparatyvistinių tyrinėjimų horizontus. Knygos struktūra tokia, tarsi Uždavinys „egzaminuotų“ Lietuvos komparatyvistinius tyrinėjimus ir kartu galėtų į paties filosofo akademinę veiklą pažvelgti iš platesnės perspektyvos, platesnio konteksto pozicijų.

Šį veikalą užbaigia, tarsi „uždaro“ Algį Uždavinį pažinojusį žmonių – mokytojos, bendramokslų Druskininkuose, draugų atsiminimai. Tai, neabejotinai, pats subtiliausias, asmeniškiausias, jautriausias, trapiusias bandymas praskleisti Uždavinio sielos skraistę, tarsi laiko mašina nusikelti į jo jaunystės metus ir kartu įkvėpti to oro.

Baigiamasis žodis suteikiamas profesoriui, komparatyvistinės kultūrologijos ir religijotyros, Rytų tautų religijų tyrinėtoji iš Australijos Kenethui Harry Oldmeadow, kuris, įvardindamas Uždavinį kaip mokslo šviesulį, įkvėpusį ir įkvepiantį ne vieną užsienio mokslininką, netiesiogiai tarsi išsako gana liūdną mintį, jog pranašu savo vištidėje nebūsi... Kas žino. Akivaizdu, kad Uždavinio mokslinis palikimas yra per daug svarus, kad jį imtume ir „užmiršume“, apsimestume tarsi jo nė būti nebuvo. Jis prašyte prašosi tolimesnių ir išsamių tyrimų, veikalų ir, reikia tikėtis, pradėto darbo tęsėjų. Tikėkimės, kad ši knyga bet iš dalies pralaužė tylos ledus.

Ko gero, vietoje protingų apibendrinimų labiausiai tiktų pacituoti patį Algį Uždavinį – *tačiau esama dalykų, kurie nesensta kartu su mumis ir niekada netampa senamadiški: vargu, ar atsibosta žiūrėti į tekančią saulę ir dangų, ypač suvokus gyvenimo ribotumą.*⁷

Recenzavo DR. KĘSTUTIS ŠAPOKA

⁷ Uždavinys, A. Mintys apie Rytus ir Vakarus, gyvenimą, filosofiją meną. Ten pat, p. 25.